

Шапошник О. М.

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри перекладознавства
та прикладної лінгвістики

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

ДОПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АНАЛІЗ ПИСЬМОВОГО ТЕКСТУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТВОРЕННЯ АДЕКВАТНОГО ПЕРЕКЛАДУ

Перекладацька компетентність формується із знання як мінімум двох мов та двох культур, стилістичних можливостей мов, володіння способами і прийомами перекладу, розуміння текст-типологічних особливостей текстів на різних рівнях й уміння створювати тексти різних типів в залежності від комунікативної мети та ситуації спілкування та багатьох інших складових, серед яких також навички редагування, реферування, анотування тощо. Ці складові перекладацької компетентності дозволяють виконати усі етапи аналітико-інтерпретативної діяльності перекладача на шляху до створення перекладу. Проте першочергове значення в досягненні головної мети – створення адекватного перекладу – має доперекладацький аналіз, результати якого й обумовлюють вибір перекладацької стратегії і тактик відтворення тексту оригіналу, його «каркас» із текст-типологічних ознак і результат перекладу, націлений на адекватне сприйняття очима цільової аудиторії.

Про важливість доперекладацького аналізу в ланцюжку текст оригіналу – текст перекладу зазначали перекладознавці І.С. Алексєєва [1], М.П. Брандес і В.І. Поворотов [2], В.Н. Комісаров [5], Л.К. Латишев [4], К. Норд [7], П. Ньюмарк [6] та ін., відповідно науковці виокремлюють й різні засади доперекладацького аналізу.

Перекладознавець К. Норд виокремила лінгвістичні та екстралінгвістичні критерії, за якими необхідно здійснювати доперекладацький аналіз. До екстралінгвістичних належать такі параметри, як автор тексту оригіналу та

реципієнт перекладу; авторська інтенція; місце, час, причина створення вихідного тексту; комунікативна мета. Лінгвістичні аспекти, які враховуються при здійсненні доперекладацького аналізу: зміст і структура тексту; лексичні, синтаксичні, стилістичні, прагматичні особливості тексту оригіналу; невербальні елементи тексту у взаємозв'язку з вербальними [7].

Обґрунтуванням доперекладацького аналізу тексту займався й інший всесвітньо відомий перекладознавець П. Ньюмарк. Він визначає такі параметри: мета тексту, мета перекладача, текстові стилі, цільові аудиторії оригіналу та перекладу, стилі мови, час і місце видання тексту, денотативний, конотативний та культурний аспекти тексту оригіналу [6].

Проте найбільш цілісною та деталізованою видається схема доперекладацького аналізу дослідниці І.С. Алексєєвої [1]. Науковиця радить усім перекладачам, як досвідченим, так і недосвідченим, не покладатися беззастережно на інтуїцію або натхнення під час перекладу тексту, а керуватися «холодним розрахунком», який може забезпечити лише проведення вичерпного доперекладацького аналізу [1, с. 326].

Першим етапом доперекладацького аналізу постає отримання загальних відомостей про текст, таких як автор тексту, час створення або публікації тексту, в складі якої книги або збірки він опублікований та побажання замовника перекладу. Другим етапом визначається встановлення відправника тексту оригіналу та реципієнта тексту перекладу. Видається можливим об'єднати ці два етапи доперекладацького аналізу, оскільки усі зазначені дані можна віднести до загальних відомостей про текст. Деталізуємо деякі з них.

З одного боку, зазначення автора передбачає наявність у тексті рис авторського ідіостилю, які потрібно адекватно відтворити в перекладі на рівні з жанровим інваріантом. Проте з іншого боку, ступінь прояву ідіостилю автора все ж обумовлено типом тексту чи принаймні стилем, до якого належить текст, а не фактом авторства. Що ж до часу створення тексту, зрозуміло, у випадку з текстами минулих століть переклади потребуватимуть хронологічної адаптації, спосіб та міра якої варіюється в залежності від багатьох факторів та

встановлюється перекладачем. А видання або збірка, в якому міститься текст, може свідчити про певні загальні ознаки тексту.

В залежності від реципієнту тексту перекладу в цілому визначається стратегія перекладу, оскільки адекватний переклад, насамперед, повинен відповідати очікуванням цільової аудиторії та викликати аналогічну реакцію, що й текст оригіналу – в реципієнтів оригіналу. Це доводить важливість визначення реципієнта перекладу під час доперекладацького аналізу.

Третім етапом аналізу за схемою І.С. Алексєєвої виявляється визначення типу інформації, яка домінує в тексті, та її щільності. Так, дослідниця виокремлює такі типи інформації, як когнітивна, оперативна, емоційна, естетична [1, с. 327]. Зрозуміло, що переважання певного виду інформації проявляється в прямому взаємозв'язку з типом тексту. Когнітивна інформація включає об'єктивні дані про навколишній світ (назви, дати, імена та ін.), характеризується термінологічністю, нейтральністю, буквальністю та переважає в текстах офіційно-ділового та наукового стилів. Тексти цих стилів також більшою мірою містять й оперативну інформацію, яка проявляється у використанні таких засобів, як наказова форма дієслова, модальні дієслова, конструкції з семантикою необхідності / можливості.

Емоційна інформація передається в текстах через стилістично забарвлені та емоційно забарвлені лексичні одиниці. Цей вид інформації притаманний текстам публіцистичного, художнього, розмовного стилів. Що ж до естетичної інформації, переданої через стилістичні засоби, художні тексти максимально наповнені такою інформацією, оскільки їх головне призначення – надання естетичної насолоди від прочитання.

Зрозуміло, що не існує текстів, які б мали виключно один вид інформації, визначивши який, перекладачу б відкрилися відповіді на всі питання й знайшлися б єдино вірні рішення на всі суперечності в процесі перекладу. Більшість текстів містить різні види інформації. Текст реклами, наприклад, містить в рівній мірі всі чотири види інформації, тому, напевне, недарма реклама вважається одним з найбільш складних типів текстів з перекладацької точки зору.

Наступним кроком у доперекладацькому аналізі науковиця визначає встановлення комунікативного завдання тексту [1, с. 329] або, іншими словами,

домінантної функції тексту. І знову ж, існують типи текстів, які поєднують декілька функцій, або різні частини тексту мають різні функції. Проте доміантну функцію тексту визначити доведеться, адже ця ознака впливатиме на вибір стратегій перекладу: репродуктивних або адаптивних (за В.В. Демецькою) [3].

І останнім кроком доперекладацького аналізу постає визначення мовленнєвого жанру. Проте, зважаючи на усі попередньо окреслені характеристики тексту, зрозуміло, що всі вони обумовлені саме жанром / типом тексту. Відповідно, визначення цього параметру є ключовою ланкою доперекладацького аналізу.

Навіть за умови точного визначення і жанру, і доміантної функції тексту, реципієнта й автора тексту, існує така специфіка перекладу, що виходить за рамки суто лінгвістичного виміру та ідентифікується у вимірі лінгвокультурному. Йдеться про відмінності у сприйнятті жанрового інваріанту в різних лінгвокультурах. Більшою мірою це стосується художніх текстів, приміром фентезі, де відмінності розпізнаються на рівні найбільш широких контекстів, як-от хронотопний та персонажний. В нехудожніх текстах відмінності хоча й здебільшого не сягають текстового рівня, проте відзначаються на гіпотекстовому рівні в лексико-семантичному або синтаксичному контекстах. Прикладами слугують деякі особливості англійських науково-технічних текстів, зокрема метафорична образність, вживання жаргонізмів, розмовних елементів, займенника *I* на позначення автора та ін., не притаманні українськомовним текстам.

Отже, необхідним є висновок про те, що доперекладацький аналіз тексту повинен бути спрямований не тільки на визначення особливостей оригіналу, але й відбуватися з урахуванням лінгвокультурних очікувань цільової аудиторії, з орієнтацією на культуру перекладу, а не культуру оригіналу. Тільки за таких умов перекладачу вдасться створити адекватний переклад тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений / Алексеева И. С. – СПб. : СПбГУ : Филологический ин-т ; М. : Академия, 2004. – 352 с.

2. Брандес М. П. Предпереводческий анализ текста / М. П. Брандес, В. И. Поворотов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. – 224 с.
3. Демецька В. В. Теорія адаптації: крос-культурні та перекладознавчі проблеми : [монографія] / Демецька В. В. – Херсон : Норд, 2006. – 378 с.
4. Латышев Л. К. Перевод: теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 192 с.
5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / Комиссаров В. Н. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
6. Newmark P. A Textbook of Translation / Peter Newmark. – Longman, 2006. – 290 p.
7. Nord Ch. Text Analysis in Translation. Theory, Method, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis / Christiane Nord. – Amstardam : Rodopi, 2005. – 274 p.